

До питання про правовий статус іноземців під час провадження досудового слідства в Україні

Богдан ЯКИМЧУК,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ України

31

Реформування правової системи України, яке розпочалося 1991 року й триває нині, передбачає та зумовлює необхідність системного підходу до вирішення питань із регулювання соціальних відносин нормами права та відповідності національного законодавства нормам міжнародного права, що диктує потребу в удосконаленні правозастосовної практики. Останнім часом у політичному становищі України відбулись істотні зміни: набуття членства в Раді Європи та вступ до інших впливових міжнародних структур, що покладає на нашу державу певні обов'язки, зокрема, запровадження відповідних міжнародних правових стандартів.

З розширенням міжнародної співпраці та збільшенням кількості іноземців на території України закономірно збільшується інтенсивність міжнетичного взаємовпливу, іноді виникають непорозуміння та конфлікти. Злочинні елементи також проявляють інтерес до економічної та фінансової діяльності України, внаслідок цього збільшується кількість злочинів, учинених з участю іноземців.

Так, за інформацією МВС України, протягом 2000–2007 років тільки в Києві вчинено 172 злочини стосовно іноземців та осіб без громадянства, серед них 46 убивств, 10 умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілих. Згідно з моніторингом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини лише за 6 місяців 2008 року стосовно іноземців в Україні скоєно 200 злочинів, зокрема 35 расистських нападів, із яких 15 убивств [1].

Незважаючи на наявність таких даних, достеменно їх підрахувати неможливо. Адже більшість іноземців у разі нападу на них, особливо скінхедів, практично не звертаються до правоохоронних органів. Залишається невідомою також реальна кількість злочинів, скоєних стосовно нелегальних мігрантів, статус яких уже сам по собі означає безкарність для нападників і строк для «нелегалів» виявити себе [7].

Статистичні дані МВС України за 2005–2010 роки свідчать про збільшення кількості іноземців, які вчинили злочини та потерпіли від них у той самий період. Спостерігається тенденція зростання кількості скоєних іноземцями злочинів загальнокримінальної спрямованості [2].

Отже, є підстави говорити про поступове зростання кількості злочинів на території України, у яких фігурують іноземці, а це впливає на збільшення кількості розслідуваних кримінальних справ з іноземцями.

Покращення сучасної правозастосовної практики з урахуванням взаємовпливу та правових властивостей учасників правозастосовного процесу потребує нагальної вдосконалення правової системи України.

Зокрема, Міністерством внутрішніх справ України обрано пріоритетні напрями наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років, серед яких співробітництво з правоохоронними органами зарубіжних країн у сфері протидії

злочинності та дотримання прав людини в діяльності органів внутрішніх справ [3].

Питання міжнародного співробітництва, видачі іноземців, правових імунітетів, особливостей доказування, забезпечення права на захист досліджено в працях Ф. Агаєва, А. Бастрикiна, Ю. Белозерова, О. Виноградової, А. Волеводза, В. Волженкіної, Л. Галенської, В. Галузо, С. Кудінова, Н. Маришевої, П. Назаренка, М. Пашковського, В. Цепельова. Різні аспекти тактики проведення слідчих дій з іноземцями були предметом досліджень Р. Белкіна, Н. Жукової, А. Захатова, В. Смирнова, І. Биховського, А. Сирова, І. Когутича, В. Кузьмичова, А. Крамарева, А. Васильєва, В. Снеткова, Н. Селіванова, О. Калганової, Л. Удалової, Л. Шарай, В. Лаврова, О. Александрова та ін. Однак чимало проблем, пов'язаних із тактикою проведення слідчих дій з іноземцями, залишаються нерозв'язаними, що негативно впливає на рівень забезпеченості прав і свобод людини в державі під час провадження досудового слідства.

Попри значну увагу до правового статусу іноземців у нашій державі, юридичну відповідальність за правопорушення, проблеми тактики проведення слідчих дій з іноземцями сьогодні недостатньо досліджені, що спричинює недоліки та складності під час розслідування справ цієї категорії, в тому числі неналежне забезпечення прав і свобод указаних осіб, зокрема — права на захист.

Відповідно до ст. 26 Конституції України «іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, — за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України» [4].

Наявність в Основному Законі норми, яка визначає для іноземців винятки, є правовою підставою для встановлення особливостей правового статусу іноземців на території України, що зумовлено властивістю іноземців, які є певною мірою «чужинцями» для держави, і тому наслідки потрапляння їх у сферу юрисдикції іншої країни є також особливими. З огляду на це встановлення правового статусу для іноземців є засобом, з одного боку, захисту державою своїх життєво важливих інтересів, як, наприклад, заборона в'їзду до країни небажаних осіб, а з другого — засобом імплементації іноземців у правове середовище України, наприклад, необхідність отримання дозволу для в'їзду на її територію.

Конституцією України, законами України гарантовано загальновизнані права та обов'язки особи в Україні, дія яких поширюється на іноземців, проте відповідними нормативно-правовими актами, як-от: Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 року № 2235-III, «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994 року № 3929-XII, «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 року № 3671-VI, «Про імміграцію»

6/2012
(315)

Засновник –
Верховна Рада України

Головний редактор
Світлана ПИСАРЕНКО

Редакційна колегія:

Віктор КОРНІЮК, Лариса СЕВЕРЕНЧУК,
Юрій АРТЕМЕНКО, Олександр БАНДУРКА,
Іван БОКИЙ, Степан ГАВРИШ, Віктор ГРАБ,
Юлій ІОФЕ, Віктор КИРИЛЛОВ,
Олександр КОПИЛЕНКО, Анатолій МАТВІЄНКО,
Павло МАТВІЄНКО, Анатолій МАЦІЮК,
Микола МЕЛЬНИК, Борис ОЛІЙНИК,
Сергій ПРАВДЕНКО, Анатолій СЕЛІВАНОВ,
Лесь (Леонід) ТАНЮК, Віктор ТАРАН (Терен)

Головний редактор

Світлана ПИСАРЕНКО – 235-81-55

Прймальня

Любов САЛЮК – 235-79-58

Заступник головного редактора

Віктор КОРНІЮК – 272-46-30

Відповідальний секретар

Лариса СЕВЕРЕНЧУК – 235-79-53

Головний бухгалтер **Ірина КИСІЛЬ,**

Жанна СИМОНЕНКО – 235-79-58,

Микола СЛАВИНСЬКИЙ – 235-79-55

Відділ з висвітлення питань

парламентської діяльності:

Микола БІЛОКОПИТОВ – 234-67-78,

Валентин КОВАЛЬСЬКИЙ,

Олексій СИЩУК – 235-79-55,

Юлія ЦИРФА – 234-67-78,

Олександр ДЕМСЬКИЙ – 235-79-55

Відділ соціально-економічної політики

та правового забезпечення:

Олександр МАЛІЄНКО – 235-81-56,

Світлана ФІЛОНЕНКО – 234-67-78

Відділ гуманітарної політики:

Завідувач **Ольга КЛЕЙМЕНОВА** – 235-79-55,

Лучія ПУЗИКОВА, Лариса МАРЧУК,

Євген ТИЩУК

Літературні редактори: **Олена ЧОПОВСЬКА,**

Валентина НЕСЛУЖЕНКО – 235-79-60,

Наталка СЕМІВОЛОС – 235-79-53

Реклама та передплата:

Віра ПРАВИНА – 272-46-23,

Сергій ДУБРОВІН – 234-68-30

Дизайн – **Ольга ПРОКОПЧУК** – 235-81-56

Верстка – **Анна СЕРДЕЧНА** – 235-81-56,

Сергій УСЕНКО – 235-79-60

Підтримка сайта –

Євген СИНЕЛЬНИКОВ – 235-79-60,

Олексій ЛОЗИНСЬКИЙ, Діана ТОКОВЕНКО

04053 Київ-53,

пров. Несторівський, 4

E-mail: mail@viche.info

E-mail: viche@rada.gov.ua

www.viche.info

Підготовку та випуск у світ журналу «Віче»

за дорученням засновника здійснює редакція.

© Віче, 2012.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації КВ № 570

від 05.04.1994.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

І залишає за собою право на редагування,

опублікування наданих авторами творів та сплату

авторського гонорару. Рукописи не рецензуються

і не повертаються.

При передруку посилання на «Віче» обов'язкове.

Відповідальність за зміст і достовірність

рекламних оголошень несуть рекламодавці.

"R" – матеріали, які друкуються на правах реклами

Підписано до друку 22.03.2012.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний.

Друк офсетний.

Ум. -друк. арк. 2,3.

Зам. № С 12-79. Тираж 2300 прим.

Ціна договірна.

Набрано і зверстано на комп'ютерному

комплексі редакції журналу «Віче».

Надруковано з готового оригінал-макета

у ТОВ «КЖД «Софія»

08000, Київська обл., Макарівський р-н,

с/т Макарів, вул. Першотравнева, 65

Свідчення про державну реєстрацію

A01 № 22 9953 від 26.11.2008 р.

Журнал «Віче» читають у Верховній Раді та її коміте-

тах, адміністрації Президента України, Кабінеті Міні-

стрів України, Держкомтелерадіо. Він також надхо-

дить до бібліотек Конгресу США та Ради Європи, до

Книжкової палати України, Національної бібліотеки

України імені В.І.Вернадського, Національної парла-

ментської, Державної науково-технічної, Державної

бібліотеки для юнацтва, Державної науково-педаго-

гічної, Центральної імені М.Островського.

Передплатний індекс – 74254.

від 07.06.2001 року № 2491-III, а та-
кож деякими постановами Кабінету
Міністрів України, іншими норма-
тивними актами органів виконавчої
влади в Україні та міжнародними
угодами України встановлені певні
особливості правового статусу осіб,
які не є громадянами України під час
їх прибуття і перебування на її тери-
торії. Такими є Правила в'їзду іно-
земців та осіб без громадянства до
України, їх виїзду з України і транзитно-
го проїзду її територією, затверд-
жені Постановою Кабінету Міністрів
України від 29.12.1995 року за №
1074, Правила оформлення візових
документів для в'їзду до України,
затверджені Постановою Кабінету
Міністрів України від 20.02.1999
року № 227 та інші.

Урахування слідчим особливостей
правового статусу під час провадження
процесуальних дій дасть йому мож-
ливість ефективніше організувати
розслідування у кримінальній справі та
уникнути порушень прав людини під
час розслідування. Це, у свою чергу,
позитивно вплине на правозастосуван-
ня загалом, що в результаті підвищить
якість доказової бази.

Крім того, таке питання має
соціально-політичну значущість у по-
силенні боротьби з порушеннями ук-
раїнського законодавства як із боку
іноземців, так і стосовно них. Це зумов-
лює необхідність теоретичного осмис-
лення питань реалізації норм процесу-
ального законодавства України щодо
особливості тактики провадження про-
цесуальних дій з іноземцями.

Закріплення названих особли-
востей передбачає як уживання про-
цесуальною особою організаційних
заходів, так і дотримання певної
процедури. В багатьох випадках це
обов'язковий пошук перекладача
(ст. 45 КПК України), а також пере-
клад процесуальних документів мо-
вою, яку знає іноземець, повідом-
лення представників дипломатичної
установи, забезпечення присутності
захисника під час проведення
слідчих дій з підозрюваним та обви-
нуваченим – іноземцем, який не
знає мови кримінального судочин-
ства, врахування впливу певних тра-
дицій та особливостей релігії особи,
особливостей світогляду тощо.

Отже, вплив правового статусу
іноземця на процес розслідування
створює певні труднощі під час про-
ведення слідчих дій, наявність
спеціальної процесуальної процеду-
ри проведення певних дій зумовлює
потребу обрання чи розроблення
тактичних прийомів, які доцільно
застосовувати під час розслідування
кримінальних справ для щонайе-
фективнішого використання наяв-
них процесуальних засобів.

На погляд С. Кудінова, найзна-
чущішими для розслідування є особли-
вості правового статусу іноземців, які
пов'язані: з порядком прибуття іно-
земців на територію України; набуття
іноземцем відповідного правового ста-
тусу в Україні; режимом перебування
іноземця на території держави; поряд-
ком виїзду особи з України; режимом

доступу іноземців до певних видів
інформації; специфікою процесуаль-
ної форми проведення окремих
слідчих дій [5, с. 265–273].

Відмінності у правовому статусі
іноземців зумовлені багатьма чин-
никами, але насамперед вони зале-
жать від соціально-економічних і
політичних умов у відповідній країні,
характеру та цілей внутрішньої й
зовнішньої політики держави, рівня
розвитку в ній демократії й культури,
від історичних і національних
традицій, міжнародного клімату [5].

Тож однією з особливостей право-
вого статусу іноземця як фізичної осо-
би є певні особливості існування само-
го інституту правового статусу, бо інозе-
мець фактично має два правові стату-
си, – один, який існує на його
батьківщині, другий – у країні перебу-
вання особи, в нашому випадку в Ук-
раїні, що, безперечно, потрібно врахо-
вувати під час організації розслідуван-
ня у кримінальній справі та в разі про-
ведення процесуальних дій.

Зважаючи на викладене та потреби
слідчої практики, щодо яких наведено
статистичні дані, перспективними для
дослідження є питання встановлення
особливостей правового статусу
відповідних категорій іноземців під час
провадження досудового слідства,
проблематика врахування та викорис-
тання цих особливостей під час про-
вадження слідчих дій, а також удоско-
налення процесуального закону, що
регламентує правовий статус іноземців
під час проведення процесуальних дій
за їх участю.

Джерела

1. Про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 2009 р. [Електронний ресурс]. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
2. Міністерство внутрішніх справ України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – <http://www.mvs.gov.ua/>
3. Про затвердження Переліку пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років: Наказ МВС України № 347 від 29 липня 2010 року. [Електронний ресурс]. – <http://www.mvs.gov.ua/>
4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року – К.: Феміна, 1999. – 64 с.
5. Кудінов С. Вплив правового статусу іноземців на розслідування злочинів // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 265–273 [Електронний ресурс]. – <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08kssnpz.pdf>
6. Тодыка Ю. Конституційно-правовий статус іноземців та беженців в Україні: Учеб. посібник – Харків: Факт, 1998. – 104 с.
7. Філоненко С. Расизм. Викилик екстремістів // «Віче». – 2008. – № 19. – С. 26–31.